

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามหลักทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ผลการวิจัยพบว่า

๕.๑.๑ ศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามหลัก ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์

ทฤษฎีการเรียนรู้ของมนุษย์มีแนวคิดว่าการเรียนรู้จะเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลเกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม ความคิด บุคคลจะสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยืมการสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้จะต่างกัน เช่น เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศ ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวด กวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้สอนในการสร้างบรรยากาศ ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ดังนั้นองค์ประกอบที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้มี ๓ ประการ ดังนี้

๑. สิ่งเร้าที่จะรับรู้ (stimulus) ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส แสง ความร้อน ความเย็น
๒. อวัยวะรับสัมผัส (sense organs) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง
๓. การแปลความหมายจากความรู้สึกที่ได้สัมผัส ขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิม (previous experience) ซึ่งประทับอยู่ในสมอง เมื่อได้รับสิ่งเร้าสมองจะทบทวนประสบการณ์เดิมว่าความรู้สึกจากการรับสัมผัสคืออะไร

ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์มีแนวคิดที่สำคัญ คือ การตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม คือ จะต้องตั้งจุดมุ่งหมายไปในรูปแบบของพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ตัวอย่างในห้องเรียน สำหรับในห้องเรียนนั้น และตัวเสริมแรงที่มีความสำคัญอย่างยิ่งก็คือ ตัวเสริมแรง

ทฤษฎีภูมิ ซึ่งได้แก่ การแสดงสีหน้ายิ้มแย้ม การชมเชยจากผู้สอน คะแนนความรู้สึกที่ได้รับ ความสำเร็จและโอกาสที่ได้ทำในสิ่งที่ต้องการเป็นต้น ในการเรียนการสอนผู้สอนจะต้องให้ตัวเสริมแรงเหล่านี้เหมาะสมการจัดสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้ผลตอบแทนที่พึงประสงค์ เช่น การเคียวหมากฝรั่งแทนการตีบนูหรือ การจัดโปรแกรมการเรียนการสอนแบบสำเร็จรูป สกินเนอร์ เชื่อว่า ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของแต่ละคนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับ

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางชีวภาพที่มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยแท้จริงแล้วจะมีความ เกี่ยวเนื่องต่อการเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างสลับซับซ้อน ซึ่งปัจจัยที่กล่าวนี้ได้มีผู้นำมาศึกษาตามสมมติฐานหรือแนวคิด เพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในแต่ละประเด็นหรือสมมติฐานที่ต้องการศึกษา ดังนี้ การรับรู้ เจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม การเรียนรู้ การสนใจ ความต้องการ บุคลิกภาพ ทศนคติ เหล่านี้เป็นการศึกษาจากพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในของมนุษย์ โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมภายนอกที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า การแสดงออกของพฤติกรรมด้านความรู้สึก ก ความคิด ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อประสบการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ โดยมีแนวโน้มที่จะตอบสนอง หรือแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทั้งทางบวก และทางลบ

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย และเพื่อศึกษาว่ามนุษย์จะต้องเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น จึงทำให้เกิดทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ สภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ของมนุษย์จะใช้วิธีการทดลองที่เป็นรูปธรรมทางวิทยาศาสตร์ มีการตั้งสมมติฐาน เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สรุปและแปลผลการทดลอง และเมื่อสอบผ่านข้อมูลเหล่านั้นจะถูกต้องตั้งขึ้นเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ ดังเช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ที่นำเสนอในงานวิจัยครั้งนี้

๕.๑.๒ ศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

เถรวาท

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวคิดว่าการเรียนรู้เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. อายตนะภายใน หมายถึง สื่อเชื่อมต่อที่อยู่ ในตัวคน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหมดนี้เป็นที่เชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก

๒. อายตนะภายนอก หมายถึง สื่อเชื่อมต่อที่อยู่นอกตัวคน คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้งหมดนี้เป็นคู่กับอายตนะภายใน เช่น รูปคู่กับตา หูคู่กับเสียง เป็นต้น

อายตนะภายนอกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อารมณ เมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า สัมผัส รู้ว่ามี การเห็น เรียกว่า วิญญาณ เกิดความรู้สึกขึ้นเมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า เวทนา

๓. วิญญาณ หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นเมื่ออายตนะภายในและอายตนะภายนอก กระพบกัน ได้แก่ จักขุวิญญาณ (การเห็น) โสตวิญาณ (การได้ยิน) ชานวิญญาณ (การได้กลิ่น) ชิวหาวิญญาณ (การได้รส) กายวิญญาณ (รู้สิ่งที่ต้องกาย) มโนวิญญาณ (รู้สิ่งที่ใจนึกคิด)

เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ เกิดขึ้นพร้อม จึงเกิดผัสสะหรือการรับรู้ อันเป็นจุดเริ่มต้นการ เรียนรู้ของมนุษย์ **ผัสสะ** ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สัมผัส การกระทบ การถูกต้องที่เกิดขึ้น เกิด ความรู้สึก ผัสสะ เป็น ความประจวบกันแห่งสามสิ่ง คือ อายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ) และวิญญาณ ถ้าไม่มีผัสสะการ เรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ จากผัสสะนำไปสู่เวทนา เกิดเป็นความรู้สึกว่าชอบ (สุขเวทนา) ว่าไม่ชอบ (ทุกข์เวทนา) หรือเฉยๆ (อุทกขมสุขเวทนา) หากมนุษย์ไม่เข้าไปให้คุณค่า หรือความหมายสมมติ- สัจจะต่างๆ จะเป็นการรับรู้บริสุทธิ์หรือการรับรู้แบบวิวิธวิ แต่เมื่อใดที่มนุษย์เข้าไปมีความรู้สึกต่อ สมมติสัจจะว่าชอบ ไม่ชอบ หรือเฉยๆ ด้วยป ระสบการณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา (สัญญา) แล้วคิดปรุง แต่งสร้างสรรค์ให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการ (สังขาร) ด้วยแรงผลักดันของตัณหา มานะ ทิฏฐิ ทำให้ไม่สามารถมองเห็นสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จะเป็นการเรียนรู้แบบสังสารวัฏ

การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากข้อมูลต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งจะเป็นข้อมูล หรือความรู้ประเภทต่างๆ ได้ ต้องผ่านการแปลความหมายด้วยจิตหรือใจ ซึ่ง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางตะวันตกจะแปลความหมายความรู้สึกจากการสัมผัสที่สมอง พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับจิต เพราะเป็นอายตนะที่ทำหน้าที่ที่เป็นช่องทางสำหรับ ประสานกับอายตนะทั้ง ๕ ข้างต้น เช่น ตากระทบรูปต้องกระทบถึงใจในขณะเดียวกัน จากนั้น จิตใจจะประมวลผลจนเกิดเป็นความรู้ และสื่อสารกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ รอบตัว

พฤติกรรมกรเรียนรู้ของตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสัมพันธ์กับ ความรู้ประเภทต่างๆ ได้แก่ ความรู้ระดับวิญาณ ความรู้ระดับสัญญา ความรู้ระดับทิฏฐิ และ ความรู้ระดับญาณ ความรู้ระดับวิญาณและความรู้ระดับสัญญาเป็นความรู้ที่มีอิทธิพลต่อความ เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว และสร้างความทรงจำ ความรู้ใหม่ๆ ต่อไป ความรู้ระดับทิฏฐิ เป็นการ พิจารณาเปรียบเทียบ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การแสดงออก และวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความรู้ระดับวิญาณและสัญญามีความสัมพันธ์กันและทำให้เกิดความรู้ระดับญาณขึ้น ซึ่งเป็น ความรู้ที่ลึกซึ้งกระจ่างชัด เป็นปัญญาสูงสุดของมนุษย์ ทำให้มองเห็นสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ไปสู่ความเจริญงอกงามอย่างถาวร นอกจากนี้การ

เรียนรู้ที่สัมพันธ์กับอายตนะมีความสัมพันธ์กับความถูกต้องและความคลาดเคลื่อนของความรู้ที่มนุษย์ได้รับ และยังสัมพันธ์กับวิธีการทำให้เกิดปัญหาหรือวิธี การแสวงหาความรู้ ซึ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการเรียนรู้ของมนุษย์

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติที่สัมพันธ์ต่อเนื่องบนพื้นฐานของความเป็นจริง หรืออริยสัจ ๔ คือ ความจริงเรื่องทุกข์ ความจริงเรื่องเหตุเกิดแห่งทุกข์ ความจริงเรื่องการดับทุกข์ และความจริงเรื่องทางปฏิบัติให้ถึงทางดับทุกข์ ทุกข์หรือปัญหาของชีวิต คือ กิเลส ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเกิดจากตัณหา การดับตัณหาสามารถดับได้ด้วยการฝึกสติ และสติจะเกิดขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนอบรมตามหลักไตรสิกขา

นอกจากนี้การเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทยังให้ความสำคัญกับศรัทธาในฐานะองค์ธรรมที่นำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ เพราะเมื่อเกิดศรัทธาแล้ว จะสามารถนำพาตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นศรัทธาจะต้องประกอบด้วยปัญญาและกลายเป็นสัมมาทิฐิในที่สุด ซึ่งสัมมาทิฐิจะเกิดขึ้นได้ตั้ง ๖ ประการ คือ ปรโตโฆสะ (ปัจจัยภายนอก) ที่มุ่งหมายไปที่กัลยาณมิตร เป็นแหล่งความรู้ที่พึ่งพา ถ่ายทอด สั่งสอน อบรม ชี้แนะแนวทางให้บุคคลสามารถคิดและวิเคราะห์พิจารณาจนเกิดโยนิโสมนสิการ (ปัจจัยภายใน) ให้เข้าใจได้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ เมื่อบุคคล มีโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาทิฐิจึงเกิดขึ้นตามมา และองค์ธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จึงเกิดขึ้นตามมาเป็นลำดับเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน

๕.๑.๓ ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับ ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์

ทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์และพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เกิดจากการยอมรับและคิดแก้ปัญหาด้วยความรู้ ความเข้าใจ โดยการจัดระบบของการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับประสบการณ์ จนค้นพบวิธีการแก้ไขปัญหามาฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจนประสบผลสำเร็จ

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับอายตนะทั้งภายในและภายนอก เกิดจากการเรียนรู้อารมณ์ภายนอกและการแสดงออก หรือการมีพฤติกรรมต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์กับสภาพจิตใจของตน เรื่องของจิตใจไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตของมนุษย์และจะดี องค์ศึกษาให้ครบทุกขั้นตอนไม่สามารถขาดได้ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ถ้าขาดหายขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งจะมีผลให้การเรียนรู้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

ทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์และพฤติกรรมเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับอายตนะมีความสอดคล้องกัน กล่าวได้ว่า มีความสัมพันธ์กับอายตนะภายในและภายนอกเหมือนกัน หรือเมื่อมีโยนิโสมนสิการแล้วจึงเกิดสัมมาทิฐิ โยนิโสมนสิการทำให้บุคคลหลุดพ้นจากกิเลสและ

ค้นหา ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เต็มไปด้วยปัญญา ขณะเดียวกันหากบุคคลขาดโยนิโสมนสิการ ย่อมอยู่ในกระแสของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ให้ความสำคัญที่พฤติกรรมเกิดจากการเรียนรู้ของประสบการณ์ และประสบการณ์จะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา แต่พฤติกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต เป็นการใช้อายตนะภายในตัวมนุษย์เองปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องอย่างมีสติ ซึ่งเกิดจากกระบวนการฝึกอบรมตามกระบวนการที่ต่อเนื่องสัมพันธ์เกี่ยวข้องของไตรสิกขา โดยอาศัยกัลยาณมิตรที่สามารถเสริมสร้างศรัทธาและเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้ปฏิบัติรู้จักวิเคราะห์ พิจารณาสังต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง สามารถมีความสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง และต้องประกอบด้วยโยนิโสมนสิการและสัมมาทิฐิ ทำให้เกิดการพัฒนาไปสู่ปัญญาหรือเกิดการสร้างปัญญาให้การดำเนินชีวิต พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชีวิตใน ๓ ด้าน คือ การปรับพฤติกรรม การยกระดับจิตใจ การพัฒนาปัญญา

การเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะทำให้เกิดสัมมาทิฐิตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการลงมือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกมีความสำคัญเท่ากัน คือ มนุษย์จะมีความสมบูรณ์ได้เมื่อชีวิตของมนุษย์ดำรงอยู่โดยมีความสัมพันธ์กันครบ ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา

สัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรม พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่สัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรม เป็นการฝึกอบรมความประพฤติของบุคคลให้รู้จักการรักษากฎระเบียบ ปฏิบัติตามข้อบังคับ มีความรับผิดชอบต่อสังคม ให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การที่บุคคลสามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับของสังคมได้อย่างถูกต้อง และพิจารณาใช้สอยปัจจัยในการดำรงชีวิตให้เกิดประโยชน์ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์แบ่งเป็น ๒ ด้านใหญ่ คือ ๑) ด้านวัตถุ การปรับพฤติกรรมของมนุษย์ให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของปัจจัยที่ใช้เพื่อการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคอาหารให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย ด้วยความรู้จักประมาณ เพื่อให้ร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้ ไม่ควรบริโภคเพื่อสนองกิเลสและตัณหา (คุณค่าเทียม) เช่น การตอบสนองต่อความต้องการที่

พุ่มเฟือย ๒) ด้านสังคม การปรับปรุงพฤติกรรมที่เน้นการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน การรักษาภาวะเยียบวินัยตามภาวะและการดำรงอยู่ของตนในสังคม ให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ การเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ เป็นหลักการฝึกอบรมจิตใจให้พ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหาด้วยสมถภาวนา เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้เกิดสมาธิตั้งแต่ขณิกสมาธิจนถึงอัปปนาสมาธิ เพื่อเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนด้านวิปัสสนาภาวนาพัฒนาไปสู่ปัญญาที่รู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงจนสามารถทำลายกิเลสได้

สัมพันธ์กับการพัฒนาปัญญา มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการปรับปรุงพฤติกรรม และการยกระดับจิตใจนำไปสู่การเรียนรู้ ที่ก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต เป็นเหตุให้ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลธรรมจรรยาอันดีงาม และในระดับที่สูงขึ้นไปด้วยการฝึกฝนอบรมจิตด้วยสมถภาวนา วิปัสสนา ภาวนา จนก่อเกิดปัญญา ความรู้แจ้งภายในตนเอง สามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตได้อย่างถูกต้องจนถึงการดับทุกข์ได้ในที่สุด

การดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกวันนี้ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมที่ซับซ้อนวุ่นวายซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ แนวทางการแก้ไขที่ได้ผลที่สุด คือ มนุษย์ควรนำกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันของไตรสิกขามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อปรับปรุงพฤติกรรม ยกระดับจิตใจ พัฒนาปัญญา ให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ซึ่งผ่านการฝึกฝนอบรม พัฒนาทุกด้าน อันจะนำไปสู่จุดหมายของชีวิต จุดหมายปี จุติหรือประโยชน์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงได้รับในการดำเนินชีวิตประจำวัน จุดหมายเบื้องหน้าหรือประโยชน์เบื้องหน้า ซึ่งเป็นคุณค่าภายในหรือเป็นคุณค่าด้านจิตวิญญาณ และจุดหมายสูงสุดหรือความรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงสามารถแก้ปัญหาและหลุดพ้นจากความทุกข์ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาวิจัยในเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และได้ศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่น่าจะนำมาศึกษาวิจัยเพิ่มเติม คือ

๑) การนำเอาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท และทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ มาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันโดยการศึกษาวิจัยแบบสำรวจหรือวิจัยแบบทดลอง ใช้หลักการเรียนรู้ของทั้ง ๒ แนวคิดนำมาใช้ในทุกลุ่มและองค์กร เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบ

๒) การศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องการรับรู้ และการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และของนักจิตวิทยาตะวันตกท่านอื่นๆ เช่น พาฟลอฟ ว่าการรับรู้และการเรียนรู้ เหมือนหรือต่างกันอย่างไร มีความสำคัญแตกต่างกันหรือไม่ สอดคล้องกันหรือไม่ และมีความสำคัญกับมนุษย์เรานี้มากน้อยเพียงใด

ข้อเสนอแนะเหล่านี้ควรนำมาศึกษาหาความจริง เพื่อจะนำผลการศึกษาวิจัย มาพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุกๆ สังคม ให้มีความเหมาะสมและมีแนวทางในการเรียนรู้เพื่อที่จะมุ่งสู่ความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอบรมตน ทั้งในหลักแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และในหลักการแนวคิดการเรียนรู้ของมนุษย์ทางจิตวิทยาตะวันตก